

עולם פורום
האג הביטוני

211

ג' ליון 20: 64-65

הגן הביטוני

כותל הדמעות

209

הגן הביטוני האוניברסיטאי
בירושלים

מה לדמעות הכותל ולאחד מתורמי הצבע האדום בחורש הישראלי?

אבינעם דנין

המבריקים שגנבו העורבים מאתר בנייה סמוך ונכנסתי לסל המנוף. זמן מועט לאחר מכן - ואני מול הכתם המבריק-לח, מועלה, לבקשתי, אל מול הענף האופקי המחבר את שני גושי השרביטן. קוטר הענף 14-15 מ"מ, אורכו כ-40 ס"מ ובמרכזו זווית ישרה. אני משער שהזווית נוצרה מכיפוף הענף בעקבות צמיחת התארכות שאין לה אפשרות לביטוי, כי שני גושי הצמח שאותם הענף מחבר נעוצים בעזרת שורשיהם עמוק בסדק האופקי שבין אבני הכותל.

- בדיקה של מהות הנחל, שנספג באבן הבולטת לעין הצופים, על ידי איסוף חומר מהאבן ובדיקתו באמצעים כימיים;
- בדיקת הכותל בחורף, לראות שמא יש זרימת מים מסדק השרביטן ומטה;
- בדיקת תמונות של הכותל מהעבר (ובהתאם לקיים בארכיון של מינהלת הכותל).

מחזיק מפתחות מימי המנדט

בתחילת ספטמבר תואם מפגש נוסף, עם נוכחות של מנוף מתאים. עד להתארגנות הסנופאי שוחחתי עם מי שעמד להיות מועלה במנוף לפני, לניקוי סדקים בכותל. התברר לי כי מרכיב חשוב באקוסטיקה שמהווה הכותל כולל עורבים ויונים, והתנהגותם משמעותית ביותר למרכיב האנושי שבמערכת: העורבים אוספים אבנים, ברזלים ומסמרים אל הסדקים, וקיים חשש שמא פעילותם בעת הפילה תגרום נפילת הפצים מזיקים על ראשי המתפללים. במהלך הניקוי הראשון מצאו בין החפצים מחזיק מפתחות של חייל בריטי מימי המנדט; צילמתי את רצפת הרחבה עם המסמרים

ביום קיץ חם של חודש אוגוסט 2002 נכתב בעיתון "הארץ" שהכותל המערבי "דומע", וכי המאמינים רואים בכך סימנים נסתרים. כחודש לפני כן נקראתי על ידי מינהלת הכותל המערבי לבדוק את ההשערה כי הדמיעה קשורה בצמחים הגדלים שם.

הגעתי לרחבת הכותל בשמונה באב, 17 ביולי 2002, עם תרמיל כבד שבו לקחתי מיקרוסקופ, משקפת, מצלמה, מים והרכה מחשבות. ציפיתי לראות שם מנוף שבעזרתו ירימוני אל האבן הרטובה, אולם המפגש עם המנופאי נדחה - ובינתיים עזרתי תצפיות בעצמי, בעזרת המשקפת. התקרבותי לכותל וקיבלתי הסברים דתיים למחצה מאדם המתפלל דרך קבע מתחת לאבן הסדוברת. היו גם הסברים דתיים מפולפלים של שני צעירים חרדיים, שהתנגדו לכל ניסיון לחשוב על הסבר גשמי למקרה הקדוש המדובר. סיכמתי לעצמי את הממצאים הבאים: "בדקתי הבוקר בעזרת משקפת את כתמי הלחות על הכותל המערבי. הכתם נמצא מתחת לשיח שרביטן מצוי, הצפוני שבין השלושה".

הסברים אפשריים

אם הגזע או השורש של השרביטן המצוי נפגעים על ידי חרקים כגון זחל של חיפושית, נוזלים המועברים מהשורש לנוף הירוק עשויים לזרום החוצה ולנסוף כלפי מטה. הסימנים הנראים על אבן הנדבך שמתחת לשרביטן (ומעל לאבן הלבנה שבה מתבטאת הרטיבות באופן הבולט ביותר) הם ברובם פסים בהירים אנכיים, ובמרכז האבן פס אחד רטוב וכהה יותר. הם עשויים להעיד על אירועי זרימה בעבר מהסדק האופקי שבכותל (בין האבנים) שממנו יוצא שיח השרביטן. יתכן שהכתמים באים לידי ביטוי כבליה הביוגנית של אבן זו.

בדיקות מוצעות:

- הרמת הבדוק על ידי מנוף ובדיקת השרביטן שמתחתיו ניכרים סימני הלחות;
- בדיקה מקרוסקופית ומיקרוסקופית של האבן שמתחת לשרביטן;

תופי אבינעם דנין - המחלקה לאס"א, האוניברסיטה העברית בירושלים

הגוש הימני בעל חיוניות נמוכה. גון ענפיו אדמדם והוא מכוסה בצפיפות בכנימות מגן (פרופ"א. כהן מהפקולטה לחקלאות הגדיר אותן כ"כנימות ממוגנות") אליפטיות שקוטרו 1-0.5 ס"מ. חיוניותו של הגוש השמאלי גבוהה, ענפיו ירוקים והוא התורם העיקרי לכתם השרביטן הזה שבכותל. מימין לשני הגושים, באותו סדק, מצויים שרידים של גוש שרביטן שהיה פעיל בעבר ומת.

ראיתי שתי נקודות "נביעה" של חומר מענף השרביטן. זו שמימין לזווית הישרה הייתה כשלפוחית לבנה של קצף שגובהה כ-1 ס"מ, וכאשר נגעתי בה בסכיני ברח כל האוויר שהיה

הכותל עם האבן הרטובה, חודש אב 2002

ענף השרביטן ונקודות הנביעה המתוקה

הנחל דביק וסוכרי ועל כן יש לנקותו במים בעזרת מברשת - כך המלצתי. האם להוסיף דטרגנט דוגמת "אמה" עניתי כי מים בלבד יספיקו. כשעה לאחר מכן כבר קשה היה להבחין בכתם שהיה, ולמחרת בבוקר לא נותר לו כל סימן.

אצטרובלים באדום

השרביטן המצוי - מה ייחודו? זהו צמח חורש מטפס הגדל בחלק הים-תיכוני של הארץ. בהיותו שייך לחשופי הזרע, הוא תופש עמדה סיסטמטית ייחודית מאוד בעולם הצמחים. יש קטעי דרך לאורך כביש החוף שבעת הבשלת אצטרובלי השרביטן בסתיו נראים אדומים משפע קשקשי האצטרובל האדומים והעסיסיים. הללו מתפקדים כמושכי ציפורי שיר כגון בולבולים, שזוללים אותם כמו היו פרי (למרבה הפלא, הציפורים אינן מתייחסות אליהם כאל אצטרובלים, כיאה להם) ומפרישים מאוחר יותר את הזרעים קשי הקליפה.

השרביטן עשוי להגיע לגובה רב אם יש לו עץ תומך - דוגמת האקליפטוסים או הברושים שבסביבות צריפין, או לגדול כשיח קטן בבתה או בצוקים וכתלים. ברור שציפורים מפיצות את הזרעים למקומות השונים.

בין שרידי הצומח הים-תיכוני המצויים במדבריות אדום מרוכים פרטי שרביטן זה. בהר הנגב מצאנו עד כה שלושה פרטים, ששרדו בכיסי קרקע של משטחי סלע מתקופה גשומה שבעבר. ❁

מצגת עם תמונות רבות בנושא זה תופיע בקרוב באתר האינטרנט של הגן הבוטני:

www.botanic.co.il

שני נושי השרביטן והאבן הרטובת שמתחתם

בבועות הקצף ולקופסית הדגימה הכנסתי גוש צמיג ודביק. הצמג שנוצר בחודשים שעברו נטף על הנדבך העליון, שנרטב במידה מועטה. ה"נביעה" שמשמאל לזווית הישרה הייתה של טיפות "דבש" דלילות יחסית. בעת שהתבוננתי בטיפה נפלה זו אל האבן הלבנה של הנדבך התחתון. על אבן זו הייתה תופעת ההרטבה הבולטת ביותר, ואני מניח שכמות הנחל שנטפה מנקודת הנביעה השמאלית הייתה גדולה יותר. בעוד שבחודש אב היא הרטיבת רק חלק מהנדבך השני שמתחת לשרביטן, בחודש תשרי הרטיב הנחל גם את הנדבך השלישי.

הוראות לניקוי

הגיע הרגע להחליט כיצד לטפל בכתם הלחות, והחלטתי להתחיל במקור הרטיבות - הענף הכפוף של השרביטן. בדיעה שהצמחים של הכותל מקודשים למאמינים, שאלתי מהאחראים רשות לטפל בענף. שלפתי את המסור מהאולר שבכיסי וניסרתי את ענף השרביטן בסמוך לכל אחד משני הגושים העצמאיים. היה זה בשעה 14:00, וכאשר עלו עמיתיי לנקודה זו בשעה 17:30, ראו שחתכי הענף יבשים.

לאחר שבדקתי בבית את הענף בהגדלה סיק' וסקופית, הנחתי כי מסיבה כלשהי - השפעת הכנימות או כיפוף הענף - פרץ מוהל הצמח העובר דרך השיפה (צינורות הכברה) ויצא החוצה. המבנה המיקרוסקופי של נקודות הפריצה של הנחל הסוכרי (העובר באופן קבוע בצינורות הכברה של צמחים) היה כזה, שבאחת חדרו בועות אוויר לנחל והוא נעשה צמיג יותר בהתייבשו, ובנקודת הנביעה השנייה הנחל היה נקי מבועות ועל כן בעל תנועה מהירה יותר.

נשאלתי ל"הוראות ניקוי", והבנתי שעלי להיזת מומחה מידי לעניין - כי אין ברירה אחרת ...